

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՏԵՄՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՐՈՂԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՎՏԱՆԳՈՒՄԸ

Վերջին ժամանակներս ընտրողական գործը Ռեզանում սկսել է մի առանձին կարեւորութիւն ստանալ, շնորհիւ ժողովրդի աւելի բուռն մասնակցութեան ընտրողական գործերին. իսկ այդ աւելի բուռն մասնակցութիւնը բացատրւում է նրանով, որ հասարակութիւնը և առ հասարակ ժողովուրդը աւելի ուշադիր է դառել դէպի մամուլի մէջ արծարծւող խնդիրները և գոյութիւն ունեցող կուսակցական բանակներին չի ուղում զլանալ իւր վստահութիւնը կամ անվստահութիւնը հրապարակապէս յայտնել և նա այդ անում է իրան մատչելի ձևով—ընտրողական քւէով:

Ընտրելու իրաւունքը հասարակական գործերի համար մի վերին աստիճանի օգտակար և նպատակադարմար հաստատութիւն է: Որքան էլ ուղինաք պակասութիւնների վրայ ծանրանալ, երբէք չի յաջողւիլ ձեռք հասարակական գործերի այլ կերպ կառավարելու գերազանցութիւնը ցոյց տալ: Աեանքի, պատմական կեանքի փորձը հաստատում է այդ:

Ընտրելու իրաւունքը ժողովրդի համար ոչ միայն մի արտօնութիւն է, այլ և կրթական միջոց է: Միանգամայն ճիշտ է որ ընտրութեան իրաւունքի հետ պէտք է զուգահեռաբար նաև մտաւոր կրթութիւնը առաջ գնաց, որպէս զի աւելի լուսաւոր ժողովուրդը կարողանայ նաև աւելի յաջող ընտրութիւններ կատարել: Բայց ընտրելու իրաւունք բանեցնելը ինքը մի միջոց է, հասարակական կրթութեան մի մեծ խթան է ժողովրդի լուսաւորութեան համար:

Ընտրողական գործումն է նաև որ արտայայտւում է հասարա-

կական խիղճը ընդհանուր խնդիրների վերաբերմամբ. իսկ դա այնպիսի բան է, որի տեղը չի կարող տալ մի քանի նոյն իսկ ըստ ամենայնի լաւ կրթւածների զաղտնի խորհուրդը:

Ընտրողական սկզբունքով կազմւած մի խորհուրդ կամ մի մարմին ունենում է այն հեղինակութիւնը որ պահանջւում է հասարակական գործեր վարելու համար: Երբ ժողովուրդը մի գործ հաւատում է այս ու այն անձերին—նա դորանով նաեւ յայտնում է իւր կամքը՝ ընդունել նոցա օրինական որոշումները և հետեւել նոցա յորդորներին:

Հասարակական կեանքի այդ հիմնաքարը ճանաչւել է նաեւ Ռուսաստանում, ուր մի շարք հասարակական գործերի համար ընտրութիւնը հիմք է ընդունւած: Այսպէս՝ ներքին նահանգներում գոյութիւն ունեցող նահանգական և գաւառական զեմստօնների (ինքնավարութիւնների) համար, զիւղական և քաղաքային ինքնավարութիւնների համար:

Մեր բուն հայկական կեանքում և գործերում—այդ սկզբունքը ճանաչւած է վաղուց: Ազգիս Հայրապետը ինքը ազգի ընտրւածն է: Այդ նոյն սկզբունքը ընդունւած է նաեւ եկեղեցական երեսփոխանների և ուսումնարանական հոգաբարձուների նկատմամբ: Եւ այդ հանգամանքից ոչ միայն զանգատող չի եղել, այլ նա պարծանքի տիտղոս է եղել հայերի համար:

Սակայն իրաւունքը թէ բանեցնել և թէ յարգել պէտք է գիտենալ: Մի իրաւունք ոչ թէ թղթի վրայ գրած լինելովն է միայն զօրութիւն ստանում, այլ նորա գործադրութիւնովն և յարգելովը: Բայց այս վերջին ժամանակներս մի քանի ընտրողական դէպքեր մեզ հարկադրում են մեծ մտատանջութիւնների մէջ ընկնել: Եւ մենք մի փոքր էլ աւելի հեռուն կ'երթանք. մենք սկսում ենք մտածել որ եթէ այսպէս դնալու լինեն մեր ընտրողական գործերը—ընտրողական սկզբունքը մեզանում վտանգւած կը լինի: Եւ մեր խօսքը հէնց այդ վտանգի մասին է:

Այն, ինչ ներկայացնում են Ներսէսեան դպրանոցի հոգաբարձական խնդիրը և Մարիամեան—Յովնանեան դպրանոցի հոգաբարձական ընտրութիւնները—պէտք է ամեն մարդու մտածելու նիւթ տալ:

Ներսէսեան դպրանոցի հոգաբարձութեան մասին իրողութիւնը այն է որ իւր իրաւասութիւնը դեռ ևս 1890 թւականին լրացրած հոգաբարձութիւնը մինչ այժմ, այն է մինչ 1894 թւական, դեռ ևս շարունակում է բանեցնել հոգաբարձական իրաւունքները: Չորս տարով ընտրւած մարմինը վարում է գործը ութը տարի: Եւ որպէս զի այդ հանգամանքի ծանրութիւնը լաւ զգացւի, կարևոր է գիտենալ որ այդ վերջին չորս տարիներից մօտ երկուսը կաթողիկոսական կառավարութեան ժամանակներ են եղած և երկուսից քիչ աւելին միայն տեղակալական տարիներ: Այդ անկարգ դրութիւնը ուրեմն համբերել է նաև սովորական տարիներում և ոչ միայն անցողական տարիներում: Աւելցրէք այդ ամենի վրայ նաև այն, որ ներկայիս հոգաբարձութիւնը նորով փոխարինելու համար կատարւած են ծխական պատգամաւորների ընտրութիւններ երկու անգամ և հոգաբարձական ընտրութիւններ մի անգամ:

Բայց բեռը էլի իւր տեղումն է, նա շարժւած է իւր տեղից: Այստեղ ցաւալին միայն իրողութիւնը է ինքն ըստ ինքեան, այլ այն բացատրութիւնը որ պէտք է տալ նրան: Այն, պարտաճանաչ մամուլի իրաւունքն է, նորա գործն է ճշմարտութիւնը հրապարակ հանել և պարզապէս յայտնել որ այդ անկանոն դրութեան մեղսակից է ոչ միայն մի յայտնի կուսակցութիւն, այլ և ինքը հոգեւոր կառավարութիւնը:

Կարգադրել ընտրութիւններ կատարել—այդ պատկանում է տեղական հոգեւոր կառավարութեանը. հաստատել կամ ապօրինի ճանաչել կակտարւած ընտրութիւնները—նոյնպէս պատկանում է նոյն հոգեւոր կառավարութեանը. մասնակցել ընտրութիւններին, ուրեմն ընտրութիւնը կատարել—այդ ժողովրդի գործն է:

Սակայն ժողովուրդը ներկայումս աւելի քան երբ և իցէ տրամադրութիւն է ցոյց տալիս իւր իրաւունքը բանեցնել և միանգամայն նաև իւր պարտաւորութիւնը կատարել: Ինչու ուրեմն գործը զուլս էի գալիս:

Մեր պատասխանը սա է, որ գործը զուլս էի գալիս այն պատճառով, որ տեղական հոգեւոր կառավարութիւնը սխալ է թոյլ զտնել և իջնել կառավարութեան անաչառ և բարձր չի բերի դէպի մի որոշ կուսակցութեան ստոր մակերևոյթը:

Կուսակցական ոգին սխալ է մուտք գործել նաև հոգևոր կառավարութեան մարմնի մէջ ոչ թէ խնդիրների նկատմամբ, որ մենք հասկանալի կը գտնէինք, այլ և կանոնադրութիւններ և հրահանգներ գործադրելու մէջ:

Մինչդեռ հրահանգներ գործադրելում և կանոնադրութեան բուն ձևական խնդիրների մէջ ոչ մի զէպքում չի կարելի համբերել կուսակցական ոգին: Նոքա պէտք է գործադրեն ամենայն սրբութեամբ: Եւ ահա գործադրող մարմնի կուսակցական ոգով վարելը այն վտանգն է, որ սպառնում է խախտել մեր ընտրողական գործերի հիմունքը, կանոնադրութիւնների վրայից վերացնելով սրբութեան այն քօղը որ յատուկ պէտք է լինի օրէնքներին: Եւ կաթողիկոսական կանոնադրութիւնները օրէնքներ են, որպէս պարտաւորիչ են նաև առաջնորդական հրահանգները:

Այժմ բանը այն տեղն է հասել որ ժողովուրդը ինքը սկսում է տարակուսել թէ արդեօք օրինաւոր կերպով կատարւած մի ընտրութիւն չի բեկանւելու արդեօք որ և է առաջնորդի ձեռքով, որպէս զի դորանով շահած լինի այն կուսակցութեան սիրտը, որին նա այս կամ այն պատճառով համակրում է:

Յաճախ կրկնող զանցառութեան օրինակները երբեմն իրաւունք են ստեղծում, մանաւանդ երբ այդ զանցառութիւնները արւած են ոչ թէ անմեղ ոգով, այլ կուսակցական ոգով, ուրեմն դիտաւորութեամբ:

Ներսիսեան զպրանոցի հոգաբարձական ընտրութիւնների խնդիրը ձգձգելու պատճառը անմեղներից չէ: Ոչ ոքի համար դադար չէ, որ այդ հոգաբարձութեան անդամների մեծամասնութիւնը բարեհաճ է եղել բարձր հոգևոր կառավարութեանը Մակար կաթողիկոսի ժամանակ, երբ թեմիս առաջնորդը հանգուցեալ Մամբրէ կալիսկոպոսն էր: Արդ, երբ 1890 թւակաւին այդ հոգաբարձութեան ժամանակամիջոցը լրացաւ—հանգուցեալ առաջնորդը չշտապեց կանոնադրութեան համաձայն վարել և նոր ընտրութիւններ նշանակել: Եւ որպէս զի կանոնադրութեան խախտում համարւէր այդ բանը, նոր ընտրութիւններ չնշանակելու համար պատճառ բերին թէ այդ հոգաբարձութիւնը պիտի մնայ մինչև ինչ որ 4000 սուբլու մի կորուստ կամ հաշէ

մի սխալը չպարզւի: Եւ ընտրութիւնների խնդիրը միանգամայն մոռացութեան տուած էր կարծւում, երբ 1891 թ. № 1-ում մենք «Մուրճ»-ի մէջ դրեցինք այս հարցը, թէ ճնեքսիսեան զպրանոցի հոգաբարձութեան նոր ընտրութիւնները երբ պիտի կատարւեն արդեօք: Այդ հարցը մենք դրեցինք միանգամայն անհնթեթու թիւն համարելով այն թէ կարելի է դրամի կորուստով կամ հաշւի սխալով իրաւունք ձեռք բերել մի հասարակական պաշտօն կանոնադրութեամբ որոշւած ժամանակամիջոցից աւելի երկար բանեցնելու: Մեր այդ հարցը դնելուց յետոյ միայն տեղական հոգևոր կառավարութիւնը, մի քանի ամիս անցած՝ կարգադրեց այդ ընտրութիւնները կատարել տալ 1891 թ. ապրիլ ամսի սկզբներին: Ծխական ընտրութիւնները կատարւելին, բայց Մակար կաթողիկոսի նոյն ամսի 16-ին վախճանւելով՝ հոգաբարձական ընտրութիւնները յետաձգեցին:

Սա ուրեմն մի իրողութիւն է, որ կաթողիկոսական կառավարութեան օրերով մի հոգաբարձութիւն վայելեց մի տարի աւելի երկար իրաւունքների, այն էլ մի այնպիսի պատրւակով, որը կատարեալ հեգնութիւն էր առողջ դատողութեան վրայ:

Ուրեմն միայն թէ իրանց հաճելի մարդիկ լինեն—Վրաս չկայ եթէ նոքա պաշտօնում մնան թէկուզ պատժի արժանի զանցառութեան պատրւակով...

Եւ այն մամուլը, որին անձնական տետակէտից ձեռնտու էր նոյն հոգաբարձութեան մնալը, շատ բնական համարեց հոգևոր կառավարութեան այդպիսի վարմունքը: Նա հարց չբարձրացրեց, չանհանգստացաւ, նա չվրդովեց, նա չբողոքեց, այլ լռութեամբ տարաւ. իսկ լռութիւնը երբեմն ոչ միայն համաձայնութեան այլ և փաստաբանութեան մի ձև է հանդիսանում:

Այդ նոյն կուսակցութիւնը մօտ երկուս ու կէս տարւայ տեղակալութեան օրերով սկսեց այնպիսի իրաւաբանական թէօրիաներ պաշտպանել, որոնց համաձայն նա, այդ հոգաբարձութիւնը, պէտք է մնար անփոփոխ մինչև նոր կաթողիկոսի գալը:

Եւ կրկին մնաց:

Եկաւ նաև վաղուց սպասւած Հայրապետը, և ահա կրկին մի 6—7 ամիս է որ տեղական կառավարութեան կողմից խօսք չի լըս-

ւում խնդրի ինչ կերպ վերջ տալու մասին: Եւ այդ բոլորը՝ յօգուտ նոյն հոգաբարձութեան:

Եւ նա նորից ֆնաց:

Հարցնում ենք—ինչն է մի հասարակ խնդիր գորղեան հանգոյց դարձնում: Մենք դրան պատասխանում ենք՝ տեղական թեմական կառավարութիւնը, որը իրան համերաշխ է ցոյց տալիս մի խումբ մարդկանց հետ, որոնք կարգ, կանոն չեն ճանաչում, այլ անձնական շահեր...

Եւ դատեցէք թէ ձեր իրաւունք ունինք վտանգի մասին խօսելու թէ ոչ:

Ա. ԱՐԱՍԽԱՆԵԱՆՑ